

## Druhé číslo půlletníku Montage/AV

Montage/AV.

Zeitschrift für Theorie und Geschichte audiovisueller Kommunikation 2, 1993, č. 1., 164 s.  
(Populärkultur / John Fiske)

Nedávno *Iluminace* informovala o tom, že v roce 1992 byl v Německu založen ambiciózní odborný časopis *Montage/AV*, věnovaný teorii a historii filmu a obecně audiovizuální komunikace.<sup>1)</sup> Zatímco první číslo ilustrovalo svou značně pestrou náplní proklamovanou šíři zájmů časopisu, druhé číslo, vydané v ohlášeném termínu na jaře 1993, je tematicky soustředěné: zaměřuje se na problematiku populární kultury a speciálně na dílo jejího vlivného současného teoretika Johna Fiska.

Představu o názorech Johna Fiska si čtenář *Montage/AV* může učinit na základě obsáhlého interview, které s ním vedl Eggo Müller (*Populärkultur: Erfahrungshorizont im 20. Jahrhundert* [Populární kultura: Horizont zkušenosti ve 20. století]; s. 5 – 18), překladu nové Fiskovy práce o různých, oficiálních a populárních, způsobech vysvětlení příčin a okolností smrti zpěváka Elvise Presleyho (*Elvis: Body of Knowledge. Offizielle und populäre Formen des Wissens um Elvis Presley* [Elvis: Body of Knowledge. Oficiální a populární formy vědění o Elvisu Presleym]; s. 19 – 51) a konečně rozboru hlavních bodů jeho teorie, jak ji reprezentují zejména knihy *Television Culture* (1987), *Understanding Popular Culture* (1989) a *Reading the Popular* (1989); autorem výkladu je opět Eggo Müller („Pleasure and Resistance“. *John Fiskes Beitrag zur Populärkulturtheorie* [„Pleasure and Resistance“. Příspěvek Johna Fiska k teorii populární kultury]; s. 52 – 66). – Protože Fiskův diskusní (a dnes také hojně diskutovaný) model fungování populární kultury, odlišující se výrazně od obvyklých apriorně kritických vyjádření, u nás zatím zřejmě není příliš známý, bude na místě uvést o něm alespoň elementární informaci.

**John Fiske** (nar. 1939), dnes profesor na univerzitě v Madisonu (Wisconsin, USA), integroval do své teorie populární kultury četné podněty především sémiotického a (post)strukturalistického myšlení (Roland Barthes, Michel Foucault), jeho hlavním východiskem ovšem jsou stanoviska britské školy kulturních studií (*British Cultural Studies*), která proti rozšířenému (a hlavně učením Louise Althussera podloženému) předpokladu pasivity a odevzdanosti recipienta, jenž by měl být vystaven neomezenému působení dominující ideologie, vystoupila s opozitním konceptem aktivního publika (*active audience*). Osnovu Fiskovy teorie představuje pojetí kultury jako sociálního procesu založeného na produkci a cirkulaci významů. Důležité přitom je, že významy produkují recipienti, kteří při četbě projektují do textů svou sociální zkušenost, a vzniklé kulturní významy zase zpětně ovlivňují sociální chování recipientů a přispívají k utváření jejich sociální identity. (Je zapotřebí dodat, že termíny „četba“ a „text“ užívá Fiske ve velmi širokém smyslu, nejen v souvislosti s oblastí slovesnou.) Určujícím rámcem procesu kulturní komunikace pak je situace nerovnoměrného rozdělení moci, která konstituuje rozdíl mezi oficiálním „mocenským blokem“ (*power-bloc*) a „lidmi/lidem“ (*the people*).

Populární kultura ve Fiskem propracovávaném pojetí je kultura vlastní „lidem“, budovaná jimi a pro ně; jde tedy o fenomén jiného řádu, než je kultura komerční, vnášená zvnějška mezi „lidi“ kulturním průmyslem. Populární kultura se utváří v procesu aktivního osvojování (výběru a interpretace) nabízených textů. Podmínkou „popularizovatelnosti“ textů je možnost nalézt styčné body s každodenní sociální zkušeností recipientů. Naději na široké přijetí mají zvláště ty texty, které jsou „otevřené“, které v sobě zahrnují rozsáhlý sémantický potenciál, takže v nich různé skupiny recipientů mohou realizovat odpovídající významy (Fiske tyto texty v návazání na Rolanda Barthesa nazývá texty produkovatelnými). Je zřejmé, že zmíněný komunikační mechanismus „nepřeje“ plné kontrole „mocenského bloku“ nad „lidmi“; texty mohou posilovat konformitu, ale mohou také otvírat prostor pro subverzivní strategie, které pak nacházejí uplatnění v každodenních sociálních střetnutích. Právě takováto napětí přitahují Fiskovu pozornost především.

1) Petr Mareš, Úvodem k článku Stephena Lowryho. „Iluminace“ 5, č. 2, s. 69 – 70.

Po bloku fiskovských materiálů následují další příspěvky; Fiskovo jméno ovšem i nadále patří k nejcitovanějším, autoři se na jeho názory často odvolávají a tak zároveň dokládají současný vliv jeho idejí.

V největší míře to platí pro článek **Lothara Mikose** o jednom z nejúspěšnějších hollywoodských filmů posledních let, komedii *Pretty Woman* (*Liebe und Sexualität in PRETTY WOMAN. Inter-textuelle Bezüge und Erfahrungsmuster in einem Text der Populärkultur* [Láska a sexualita v PRETTY WOMAN. Intertextuální vztahy a vzorce každodenní zkušenosti v jednom textu populární kultury]; s. 67 – 86). Článek je v zásadě formulován jako praktická aplikace některých Fiskových tezí. Mikos vysvětluje úspěch *Pretty Woman* mnohovrstevností, otevřeností a víceznačností, jež z filmu pro diváky činí typický produkovatelný text. Za zdroj těchto kvalit pokládá hlavně intertextuální vztahy k jiným textům, žánrům, populárním mýtům a formám populární kultury (podkladem pro něj jsou Fiskovy úvahy o intertextualitě jako důležitém prostředku umožňujícím zmnožení sémantických potencií textu). V závěrečné části článku se autor snaží ukázat, jak různé podoby životní zkušenosti recipientů podmiňují významy připisované filmu. Zajímavý tu je poukaz na existenci obecných interpretačních rastrů spjatých s příslušností k určitému „interpretačnímu společenství“ (např. k společenství feministickému).

K Fiskově teorii přihlíží i **Hans-Otto Hügel**, který ve svém příspěvku usiluje o precizaci pojmu zábava (*Unterhaltung*), především v souvislosti s televizními programy (*Ästhetische Zweideutigkeit der Unterhaltung. Eine Skizze ihrer Theorie* [Estetická dvojznačnost zábavy. Skica její teorie]; s. 119 – 141), a **Hans J. Wulff**, který se zabývá faktory budujícími tzv. fatické společenství (*phatic communion, phatische Gemeinschaft*) televize a diváků, tedy atmosféru vzájemného kontaktu a pospolitosti (*Phatische Gemeinschaft / Phatische Funktion: Leitkonzepte einer pragmatischen Theorie des Fernsehens* [Fatické společenství / Fatická funkce: Stěžejní pojmy pragmatické teorie televize]; s. 142 – 163). V úvodní teoretické úvaze autor vyzdvihuje spíše původce konceptu *phatic communion* antropologa Bronislawa Malinowského než pozdějšího propagátora dané problematiky Romana Jakobsona, jehož pojetí fatické funkce vyčítá vnitřní heterogennost (v Jakobsonově formulaci totiž tato funkce zahrnuje jak stav fyzického kanálu komunikace, tak psychické spojení komunikantů). Hlavní část článku pak tvoří přehled fatických elementů uplatňujících se v televizi (oslovování diváků, hra s jejich tichým souhlasem, nepřímé odkazy k nim atd.).

Z celkového fiskovského ladění čísla se vymyká jen studie **Oksany Bulgakovové** (*Das Phänomen FEKS: „Boulevardisierung“ der Avantgarde* [Fenomén FEKS: „Bulvarizace“ avantgardy]; s. 94 až 115) o skupině FEKS, ruských filmařích (Grigorij Kozincev, Leonid Trauberg), kteří ve dvacátých letech vytvořili „z elementů masové kultury [...] elitární umění“ (s. 99 – 100), krátká poznámka téže autorky o recepci Chaplinových filmů v porevolučním Rusku (*Charlot und die Russen* [Charlie a Rusové]; s. 116 – 118) a překlad klasické studie Jana Mukařovského o Chaplinově herectví ve *Světlech velkoměsta* (s. 87 – 93).

Časopis je ještě vybaven bibliografickou přílohou v podobě samostatného separátu, která mimo jiné napovídá, že předchůdcem *Montage/AV* bylo bibliografické periodikum *Film Theory*. V případě čísla 1/1993 přináší dodatek soupis literatury o Vincentu Minnellim.

I když je recenzované číslo *Montage/AV* věnováno spíše obecněji kulturní než ryze filmové problematice, přináší odborným zájemcům o film množství podnětů k úvahám a teoretickému promýšlení. Další čísla časopisu můžeme očekávat se zájmem.

Petr Mareš